
FÄBODEN

1895

JAMTLI HISTORIELAND

Inläsningsmaterial för feriepraktikanter

Linnea Lindgren 2024 och Anette Nordin Olsson 2025

Innehållsförteckning

Jamtli Historieland.....	1
Rollspel.....	1
Historievandringar.....	1
Barn för en dag.....	2
Andra aktiviteter.....	2
Att alltid vara sysselsatt.....	2
Fäboden	2
Näsgårdens invånare	6
Piga och dräng	7
Arbetsuppgifter.....	5
Fäboddrift	3
Boskapsskötsel	7
Mat och måltider	8
Hur man hälsar	8
Året 1895	9
Europa och världen.....	9
Sverige.....	9
Jämtland	10
Livet och traditioner	11
Könsroller.....	11
Barn	11
Dygnsrhyth och tid.....	12
Folktro och religion.....	12
Högtider.....	14

Jamtli Historieland

Under sommaren blommar friluftsmuseet ut i det vi kallar för Jamtli Historieland, en av årets absoluta höjdpunkter! Nu vaknar Jamtlis kulturhistoriska gårdar och hus till liv och tar besökare med på en lekfull tidsresa genom historien.

Jamtli Historieland pågår från midsommardagen och till söndag vecka 33 och lockar årligen stora skaror besökare. Varje dag levandegörs de kulturhistoriska gårdarna och husen med rollspel, shower och roliga upptåg för både barn och vuxna. Ni som kommer arbeta i de kulturhistoriska gårdarna och husen kommer från andra tider och berättar gärna om ert arbete, vardag och drömmar. Besökarna tas med på en riktig tidsresa som låter dem känna, dofta och smaka på historien.

Rollspel

På Jamtli Historieland levandegörs historia genom rollspel. Alla som arbetar på friluftsmuseet låtsas vara människor som levde under den tid och på den plats de porträtterar med olika årtal, roller och arbetsuppgifter. Genom detta upplever besökare kulturhistoriska minnen och fenomen med alla sina sinnen och får kliva in i historien. Med hjälp av rollspel och interaktion med besökarna bildas en helhetsupplevelse som känns autentisk, lärorik och rolig.

För att kunna ge en så autentisk upplevelse som möjligt är det viktigt att du känner dig förberedd och bekväm i din roll. Därför är det bra att läsa igenom detta material noggrant. Du kommer även ha en handledare på plats som också rollspelar, hjälper till och ger dig arbetsuppgifter. Tillsammans skapar ni en bild av hur det kan ha varit att leva på Fäboden år 1895. Finns det något du inte förstår i materialet eller om besökare ställer frågor du ej kan svara på är det bara att fråga din handledare.

Historia förmedlas i allt vi gör, från kläderna vi bär till hur vi pratar. Tänk därför på att historia lärs ut genom:

- Det du gör och hur du gör det
- Vad du pratar om och hur du pratar
- Vilka kläder du bär och hur du betar dig

Du kommer arbeta som butös (fäbodpiga) på Fäboden. Ha det i åtanke när du läser materialet.

Historievandringar

Varje dag finns det möjlighet för besökare att följa med på historievandringar. Dessa vandringar utgår från en bestämd plats och leds av en 'vandrare' som leder besökarna genom olika tider och kulturhistoriska gårdar. Varje dag får Näsgården ett eller flera besök av vandringarna. När en vandring kommer till gården gör man oftast ett kortare skådespel eller aktivitet. Din handledare kommer att berätta vad som ska göras och du får gärna hjälpa till.

Barn för en dag

Under sommaren finns det möjlighet för barn att anmäla sig för att vara med på en kulturhistoriskgård under en dag. De får låna kläder och ett nytt namn för att kunna delta i rollspelet. Högst två barn per tillfälle och kulturhistoriskgård kan vara med. Handledaren har det främsta ansvaret men även du kommer att hjälpa till. Det gäller att få barnen intresserade av att vara med och hjälpa till i de dagliga sysslorna. De ska få prova på hur det är att vara barn på fäboden år 1895, lockas med i fäbodens aktiviteter och få en rolig och lärorik dag.

Andra aktiviteter

Det kan hända att det genomförs andra aktiviteter på den kulturhistoriska gården. Tidsresor för barn, husförhör eller att gå till kyrkan. Din handledare berättar alltid i förväg vad som ska hända och vad som förväntas av dig.

Att alltid vara sysselsatt

Vid en gård år 1895 var man alltid sysselsatt, därför är det viktigt att även du är det. Du kommer att få hjälp av din handledare vad som görs på gården, allt från det vardagliga med djurskötsel, skörd och tvätt till högtider. Här är några exempel på sysslor i Fäboden:

- Ta hand om djuren
- Hjälpa till att göra ost, mese och smör
- Ta hand om Barn för en dag
- Bära ved
- Hämta vatten
- Diska
- Laga mat
- Sopa golv
- Läsa högt

**Hoppas att det känns spännande att arbeta på Jamtli Historieland
i sommar och att du kommer att trivas med oss!**

Fäboden

Den kulturhistoriska gård som du skall arbeta på i sommar kallas **Fäboden** och där gestaltas år **1895**. Fäboden hör till **Näsgården** ligger i byn Ålsta som tillhör Näs socken, Jämtlands län, ungefär 4 mil söder om Östersund och nära sjön Näkten. Alla som arbetar på fäboden är anställda av husbonden Jöns Olofsson.

Under slutet av 1800-talet var fäbodlivet under sommarhalvåret en stor del av vardagen för många ogifta och unga kvinnor i Jämtland. Fäbodarna kan ses som små gårdar och det låg en bit utan för byarna, antingen i skogsområdena eller upp på fjället. I stället för att beta hemma på gården kunde djuren beta runt fäboden i skogen. De foder som fick växa hemma på gården i byn kunde slås ner, torkas och sparas till vintern.

Fäboden ligger i östra Arådalen och ta sig dit med kor och getter behöver man färdas cirka 6 mil. Män från gården, barn och butöserna gick tillsammans för att hjälpas åt. Först gick man en kortare vägsträcka fram till Sannsundet där djuren forslades över med färja. Därefter följde den egentliga vandringen under ett väldigt klockande och pinglande, samt lockande från butöserna, som tidigt måste göra sin röst känd för korna. Barnen agerade påfösare och karlarna ledde hästarna som var klövjade, det vill säga lastade, med det som butöserna behövde under de 8 veckor de skulle stanna. I täten gick ofta de kor som kände igen sig från tidigare år och därefter följde kalvar, getter, körhästar och de hästar som skulle släppas på bete. Vandringen tog två dagar och man brukade övernatta hos någon bonde i Fjösåsen i Oviken. Där mjölkades korna och som tack för övernattningen lämnade man mjölken till bonden och hans familj.

Fäboddrift

Fäboddriften började avta under 1800-talet på grund av satsningen på foder hemma samt mjölkleveransen till mejerierna. Detta var dock en utdragen process och många fortsatte med fäboddriften in på 1900-talet.

Fäboddriften var en förutsättning för att kunna ge djuren tillräckligt med bete, de närmsta ägorna räckte sällan till och man fick då flytta djuren flera gånger under sommaren. Drivningen från hemgården till fäboden kallades i Jämtland för 'buföring' (bod-föring). En 'bu-tös' var antingen en kvinna från gården eller inhyrd bupiga. Ibland började man som 15-åring som 'lillbutös' och blev då upplärd av de äldre. Ofta slogs flera gårdars djur tillsammans och butösen kunde därför ansvara över 20-tal mjölkkor och andra djur.

Arbetet på fäboden var slitsamt men också något man såg fram emot. Man arbetade självständigt eller tillsammans med andra butöser och gick upp tidigt på morgonen för att hinna med att mjölka alla djur. Ute vid fäbodarna tog man tillvara på mjölken och ystade ost, mesost och kärnade smör. De färdiga mjölkprodukterna förvarades där tills de hämtades av någon hemifrån vid en högtid som kallas Olsmäss. Då kom några av gårdsfolket upp och kanske andra bekanta för att hämta hem smör, ost och mese. Man passade då också på att fira Olsmäss och ha det lite festligt med mat som gårdsfolket fraktat upp, dans och lekar.

Butöserna var oftast unga och ogifta kvinnor, ofta mellan 15 och 25 år gamla. De ansvarade för djurens välmående och produktionen av mejerivaror. De lämnade byarna på våren för att bosätta sig i fåbodarna och återvände inte förrän på hösten. Livet på fåboden var isolerat och krävde självständighet och kunskap. Trots det hårda arbetet såg många unga kvinnor fåbodlivet som en chans att få mer frihet och självständighet än vad de hade hemma i byn.

Att vara butös på fåbodvallen under sommaren innebar en viss frihet och självständighet för kvinnorna men också mycket hårt. Livet var dock rätt så isolerat eftersom man befann sig långt bort från byn och tex var beroende av de matprodukter som burits upp då man kom dit. Det fanns ingen affär i närheten så man fick vara sparsam med den mat man tagit med sig men å andra sidan hade man möjlighet att fiska och under sensommaren–tidig höst plocka bär.

En butös sysslor kunde se ut ungefär så här:

- Börjar dagen med att ge djuren mat och mocka bort det värsta.
- Mjölkning: Varje morgon och kväll mjölkades getterna för hand vilket krävde skicklighet för att få ut all mjölk och inte skada djuren.
- Släppa ut djuren och följa dem en bit ut i skogen för att sen gå hem och mocka ordentligt i ladugården samt ströa, det vill säga lägga ut smulad torr torv, i spiltorna.
- Ystning: Först separerar man grädden från mjölken, den mjölken kallas blåmjölk och används för att tillverka ost. Det mesta av osten sparades för att tas ner till byn och ingå i basfödan under vintern.
- Kokning av messmör: Restprodukten från osttillverkning kallas vassle, den kokas i flera timmar tills den tjocknat och blivit messmör. Grytan måste då vasslan börjar tjockna passas noga och vasslen röras om så att den inte bränns. Det mesta av messmöret sparades för att tas ner till byn och ingå i basfödan under vintern.
- Smörkärning: Av grädde som man separerat från mjölken kärna man smör, detta sker 1-2 gånger i veckan då man måste spara grädden under några dagar för att få tillräckligt mycket. Det mesta av smöret sparades för att tas ner till byn och ingå i basfödan under vintern.
- Tjockmjölk: En fil-yoghurtsort som var vanlig i bland annat Jämtland, kallas också långfil. Första gången man gör en sats tjockmjölk använder man tätört; Värm mjölken till 35-37 grader och tillsatt tätört, låt stå i lämpligt kärl under lock i ca 24 timmar. Därefter kan man använda ½-1 dl tjockmjölk (tätte) i den varma mjölken och låta stå i ca 24 timmar för att få till tjockmjölken. Tjockmjölk ingick i butösernas kost och inget man gjorde för att spara till vintern. Innan avfärden mot fåboden gjordes en stor laddning tjockmjölk till gårdsfolket att kunna äta av under sommaren.

Arbetsuppgifter

Din främsta uppgift är att hand om djuren och se till att de har det bra. Ge dem mat, fylla på vatten, borsta dem samt se till att hagarna är rena och fina. Detta gör du tillsammans med Barn för en dag.

Du kommer också att få hjälpa till då det görs ost, smör och kokas mese.

Vissa av dina arbetsuppgifter är detsamma som det var på en riktig Fäboden år 1895 och vissa får du prata om i rollspelet så att besökare förstår att det också hör till gården och tiden fastän det inte visas.

Typiska arbetsuppgifter du kan få utföra som **butös** kan vara: sopa golven, diska, ta ur aska ur den öppna spisen, hämta ved och vatten, laga mat och handarbete i form av sticka, virka, karda och spinna ull.

Återigen är det viktigt som butös att inte sitta sysslolös!

Till arbetsuppgifterna tillkommer även aktiviteter som är specifika för Jamtli Historieland; ta hand om barn, prata med besökare, delta i rollspel osv.

Lördagarna är sista veckodagen innan helgen. Under lördagen förbereder man inför söndagen som är vilodagen då man i stor sett utför endast det nödvändiga arbetet som har med djuren att göra. Lördag är därför en bra dag att plocka undan, städa och laga mat inför söndagen. På söndag bär man finare kläder och skor för att 'helga vilodagen'. Man kanske läser Lilla Katekesen, vilar och går till kyrkan.

Din handledare kommer att planera vilka arbetsuppgifter som ska utföras varje dag. Kom gärna med förslag och idéer om du tycker något är extra roligt. Så småningom kommer du in i rutinerna och blir mer självgående.

Näsgårdens invånare

I Näsgården bor **Jöns Olofsson**, 53 år gammal, med sin hustru **Anna-Märta**, 48 år gammal, och sina tre barn **Anna-Lisa**, 25 år, **Olof**, 17 år och **Esbjörn** 11 år gamla. Tidigare hade de även en son som hette Olof Emanuel, deras förstfödde, men han avled 10 år gammal av sjukdom året innan Olof den yngre föddes (år 1877). Alla i familjen är aktiva inom nykterhetsorden Godtemplarrörelsen (finns mer information om detta i senare kapitel).

Jöns (som också kallas Jöns Ol's) var husbonde och ansvarade över gården. Han var även kyrkvård och ansvarig över posten för att få in lite extra-pengar (80 kr per år). Jöns hade nämligen dålig ekonomi och var skuldbesatt. Två år efter det gestaltade året (1897) begär Anna-Märta boskillnad på grund av Jöns konkurs. Poststationen skulle vara öppen för allmänheten 2 timmar per dag samt utgå med 2 postturer i veckan. Jöns åkte då till Kårgärde för att möta ångbåten som kom från Östersund och hämta upp posten. I kammaren invid köket finns postkontoret där folk sedan fick hämta sin post.

När det kommer till barnen så ska Anna-Lisa gifta sig i sommar och därför snart flytta hemifrån. Olof är den som har läshuvud i familjen och går på lantmannaskola i Ope. Esbjörn är yngst och inte konfirmerad än, därför kallas han halvväxting och får bara ha kortbyxor på sig.

Som det ofta var på den tiden bodde äldre generationer kvar på gården. Jöns föräldrar - **Olof Jonsson**, 81 år gammal, och **Anna Jönsdotter**, 76 år - bor i Aspåstugan. Att ha äldre släktingar kvar på gården kallades att de 'satt på undantaget' eller var **födorådstagare**. Det innebär att de som bodde på gården var tvungen att ta hand om de äldre enligt ett särskilt avtal, lite som dagens pensionsbidrag. På gården bor även pigor och drängar.

I Ålsta bor även kronolänsman **Viktor Behm** med sin hustru **Olga**. Det var Viktor som övertalade Jöns att ta över postgången i byn. I skollärbostaden i Ålsta bor **August Hedstedt** med familj. Han har tre barn med sin fru – barnmorskan **Anna Kristina Jonsson**. August arbetade som förskollärare och klockare mellan åren 1877–1896. År 1896 flyttar hela familjen till norra Amerika och just år 1895 beviljades August och dottern **Anna Josefina**, 19 år,

flyttningsbevis till Amerika. Tyvärr avlider August i Amerika senare samma år han kommer dit.

Tips! Byns invånare samt gårdens boende är bra samtalsämnen även om de inte rollspelas. Fundera på hur du kan låtsas att gårdsfolket finns när alla inte spelas på Jamtli Historieland. Eller kan man prata om det senaste, att August och hans dotter ska till det stora Amerika?

Piga och dräng

Det var vanligt att man hade anställning som piga eller dräng förr. Barnen bodde kvar på gården antingen tills man konfirmerades (man räknades då som vuxen) eller blev gift.

Att tjänstgöra som piga eller dräng var ett hårt jobb men det var ett sätt att flytta hemifrån eller att lära sig allt man behövde innan man själv gifte sig och började att ta hand om en gård.

Anställningen reglerades av en lag som hette **legohjonstadgan** (legohjon = anställd). När man blev anställd skrevs ett avtal där det framgick hur länge anställningen skulle pågå samt vilken lön man skulle få. Oftast varade anställningstiden ett år, man hade efter det chans att byta arbetsgivare. Detta skedde oftast på allmänna uppsägelsedagen 24e oktober. Detta på grund av att då var den stora skörden gjord och slakten genomförd.

Under sommaren när det var som mest att göra kunde man anställa extra arbetskraft över en kortare period så som en dag eller en vecka. Lönen fick man i kontanter, förmåner eller ting så som skor, kläder eller tyg.

1895 tjänar en dagpiga ca 50 öre per dag samt mat. En helårsanställd piga fick mellan 50 och 100 kr per år. Drängarna fick upp till tre gånger så hög lön.

Tips! Fundera på hur det kan ha varit att flytta hemifrån och komma till en ny gård under slutet av 1800-talet. Hur kan du visa en pigas eller drängs arbetsvillkor i rollspelet? Är det första gången din karaktär arbetar på gården eller har du kanske tidigare varit anställd hos en granne?

Boskapsskötsel

Boskapsskötseln blev gårdens viktigaste näring. Spannmålsodlingen har minskat och en marknad för mejeriprodukter har uppstått genom Östersunds tillväxt. Näsgården har egen mejeritillverkning men funderar på att börja skicka mjölken till Grönviken nästa år (1896).

På grund av den ökade mejeriproduktionen ökade intresset för kornas avkastning vilket ledde till bättre utfodring och avelsarbete. Man ville återupprätta den inhemska fjällrasen som fanns tidigare men trängts bort genom import och uppblandning av andra raser. Fjällkon har flera fördelar så som mycket och fet mjölkproduktion, kräver mindre mat, god fruktsamhet och är mindre känslig för sjukdomar.

Tänk på att detta kan vara något man diskuterar allmänt och engagerat! För eller emot.

Mat och måltider

Arbetsuppgifterna gick mycket ut på att ta hand om djuren med utfodring och mjölkning. Dagarna började tidigt. På somrarna åt man frukost kl. 5 på morgonen, morgonmål kl. 12, middag kl. 16 och kvällsmål efter avslutat arbete.

Före varje måltid ber man alltid en bordsbön. Maten varierades inte lika mycket förr och några vanliga måltidsrätter var sill och potatis, fläsk och potatis samt paltbröd. Tunnbrödet var det vanligaste brödet i dessa trakter och kunde göras på olika sätt. Paltbröd (kallas också blodbröd) bakades med blod, buljong eller vatten, rågmjöl och jäst.

Som anställd på Historieland kommer du ha en lunchrast (ca 30–60 minuter) där du lämnar gården för att ha paus och äta lunch. Men du får gärna delta i måltiderna som äts i gården också.

Hur man hälsar

Man ska alltid hälsa när man möter någon, även om man inte känner personen. Man sade **god dag**, flickorna neg och pojkarna tog av mössan och bockade.

När man kom på besök i en gård knackade man ordentligt på dörren och väntade tills någon av gårdsfolket ropat 'kom in'. Man hälsade god dag och blev stående i dörren tills man bjudits att stiga in och sätta sig. Kom någon på besök var det vanligt att hela familjen visade artigheten att komma och hälsa. Barn och ungdomar var lärda att alltid visa äldre människor stor respekt i både tal och sätt.

Män har oftast på sig huvudbonad men tar av sig den när de kommer in. Kvinnor bär däremot alltid huvudbonad. Man tog inte i hand särskilt ofta, bara om det kom långväga eller fint folk. Handslaget var mer som en juridisk handling exempelvis när man avslutade ett avtal eller köp.

*När man pratar om Jöns eller Anna-Märta kan man kalla dem **husbonn** respektive **husmor**.*

Året 1895

Man höll sig uppdaterad genom tidningar som fanns i landet. I Östersund fanns Östersunds-Posten, Jämtlands Tidning och Jämtlandsposten. Näsgårdens invånare bör därför ha rätt bra överblick över vad som händer i Jämtland, Sverige och världen över.

Europa och världen

Den dominerande stormakten under denna tid var Tyskland under kejsare **Wilhelm II** (det finns ett porträtt av honom inne på Näsgården). Allt som är modernt, nytt och radikalt förknippas med Tyskland.

Den franska presidenten Carnot mördades 1894 och är därför säkert något man kommer ihåg.

Kriget Japan-Kina slutade vid april 1895 med stor seger för det otippade Japan.

Sverige

Sverige är i union med Norge vilket innebär att de har separata statsförvaltningar men gemensam kung och utrikespolitik.

I slutet av 1800-talet gjorde industrialiseringen stora intåg i landet. Stora mängder företag och fabriker grundades i hela landet och det blev bostadsbrist i de större städerna på grund av inflyttning av arbetskraft. Tack vare järnvägens och elektricitetens utveckling lokaliserades människor till städerna vilket ledde till en snabb urbanisering (urbanisering = människorna flyttade från landsbygder och in till städerna). Framgångarna med maskiner på gårdar gjorde att man inte behövde anställa lika många pigor och drängar vilka då fick hitta arbete på annat håll, exempelvis i städerna. Trångboddheten orsakade även dåliga hygieniska förhållanden i städerna med stank och koleraepidemier som följd.

Tips! Fundera på om din karaktär kanske har ett syskon som flyttat till en stor stad och berättat om de svåra förhållandena.

Några stora frågor dominerar samhällsdebatten i Sverige. En är rösträttsfrågan som diskuteras livligt under hela 1890-talet, arbetarrörelsernas krav på 8 timmars arbetsdag som kraftigt fördöms i konservativa kretsar och säkert av många bönder. Även den stora Amerikaemigrationen pågår som bäst.

Sommaren 1895 pågår en stor diskussion om unionen med Norge. Många menar att frågan måste lösas med krig, man kan inte acceptera Norges uppror. Norge blev sedan självständigt år 1905.

Jämtland

Skogsbolagen

I norra Sverige började man under 1890-talet protestera mot hur skogsbolagen köpte gårdar och fick stort inflytande inom kommunerna. Bolagen var ute efter att göra stora vinster och det snabbt vilket sedan gick ut över bönderna. Industrialiseringen gav stor efterfrågan på virke och de stora skogsbolagen hade snart tagit över all den värdefulla skogen i Jämtland. Bönderna var ofta skuldbesatta och lockades av bolagens kontanter men de blev därmed av med en viktig inkomstkälla, särskilt nu när jordbruket blev osäkert. Detta diskuteras flitigt runt omkring och även Jöns hade sålt av sin skog för 4 år sedan vilket han ångrar.

Nykterhetsfrågan

Alkoholkonsumtionen var stor i Sverige under 1800-talet och svenskarna höll bokstavligen på att supa ihjäl sig. Nykterhetsrörelsen blev väldigt stor i Jämtland och Östersund. Den första Godtemplarrörelsen startade år 1882 och dominerade sedan det politiska livet. Inom några år var mer än var tionde jämte ansluten. Godtemplarrörelsen kräver total nykterhet och som medlem avger du ett löfte att aldrig dricka, tillverka, köpa, sälja eller bjuda på alkoholhaltiga drycker. Rörelsernas mål var att få ett alkoholfritt Sverige.

I anslutning till Godtemplarrörelsen startas föreningar som kallas för 'loge'. Jöns Olofsson och hans familj var mycket engagerade i logen Lyrans arbete. Logen startade 1883 och byggde sedan föreningshus nära Näsgården i början av 1900-talet. Innan dess hölls mötena i Jöns brors Jonas gård.

Kungafamiljen

Kungafamiljen var viktig under denna tid och inne på Näsgården finns porträtt på väggarna av dem. Observera att kungafamiljernas namnsdagar och födelsedagar var viktiga under denna tid.

Oscar II, född 21/1 1829, var i sin ungdom sjöofficer och Sveriges konung mellan 1872 – 1907. **Drottning Sofia**, född 9/7 1836, var sjuklig, religiös och sysslar med välgörenhet. Bland annat anlade hon landet första utbildningsanstalt för sjuksköterskor – Sofiahemmet.

Turister

En följd av järnvägens utveckling var turismen som utvecklades till en av de viktigaste näringarna i Jämtland. Jämtland var eftertraktat för sin vackra natur och äventyrliga berg. Fiske och jakt blev populärt för rika resenärer som bland annat kom från England.

En annan form av turism var badinrättningar vid hälsobrunnar. Man åkte till dessa hälsobrunnar för att vårda sin hälsa då sol, frisk luft och bad ansågs vara hälsosamt och fungera som medicin. I Näs fanns två hälsobrunnar, Kullstaberg och Månsta, varav Månsta är den som ligger närmast Ålsta. Månsta besöktes av både ortsbefolkningen och gäster från hela landet. Den höga svavelhalten i vattnet skulle hjälpa mot olika sjukdomar. Badgästerna kunde hyra in sig på gårdarna runt omkring. Näsborna såg positivt på denna verksamhet och hjälpte gärna till. Umgänget med sommargästerna livade upp och särskilt omtalad var den stora slutbilen varje år.

På Näsgården inackorderade man sommargäster då det var ett tillskott i den ansträngda ekonomin. För Näsborna var det ett trevligt avbrott i vardagen och man fick inblick av livet i andra delar av Sverige, exempelvis senaste modet från huvudstaden.

Ibland kanske de dyker upp en turist eller luftgäst på Fäboden, dessa behandlas med stor respekt och nyfikenhet.

Tips! Hur kan du 'interagera' med turisterna?

Livet och traditioner

Som det tidigare har tagits upp är det porträtterade året en tid av förändring. Järnvägen, industrialiseringen och andra aspekter gör att tiden för de som levde då kändes modern och föränderlig - både på positiva och negativa sätt. Men vissa äldre traditioner och värderingar hänger än så länge kvar.

Könsroller

Gränserna mellan manligt och kvinnligt har varierat under olika epoker. Det förindustriella bondesamhället hade väldigt tydliga könsroller som speglades i boendesituationen, sociala omgivningar och arbetsuppgifter. När vi nu börjar närma oss 1900-talet börjar dessa gränser mjukas upp men det var fortfarande en patriarkal struktur där husbonden styrde hushållet. Kvinnornas uppgifter sågs som mindre viktiga än männens och mer diffusa som 'hushållsbestyr'. Dock hade kvinnorna i bondesamhället mer att säga till om än borgarkvinnorna.

Barn

Perioden från 1880–1900 är en övergångstid då många traditioner förändrades för befolkningen. Detta innebar att man i vissa hem hade man övergått till nya seder och i vissa hem höll man kvar i de gamla. Detta märks till exempel hur man skötte om barnen. Numera

sågs det grymt att slå barn, i värsta fall låste man in dem i skjulet som straff. Barnen skulle vara pigga men tillbakadragna mot främlingar.

Barnen deltog tidigt i arbetet, ofta frivilligt och som på lek. Barn kunde när de blivit lite äldre ha nästan lika mycket inflytande som de vuxna barnen. Först efter konfirmationen fick de klä sig som de vuxna (exempelvis långbyxor för pojkar) och fick sitta vid matbordet. Generellt var barnuppfostran i Jämtland mild. Men barnen måste lära sig allt arbete som kunde förekomma på gården då man strävade efter att göra dem allsidiga och mångkunniga.

Dygnsrytm och tid

Under sommaren var det hektiska tider med slätterarbete och man sov inte många timmar. Arbetsdagen började kl 5–6 på morgonen och höll på framåt kl 21 på kvällen. Man sov sällan mer än 5 timmar per natt under sommaren, det fanns alltid saker att göra även efter dagsarbetet var över.

Livet i det traditionella bondesamhället kan ses som ständigt återkommande perioder av arbete och vila. Arbetsrytmen var cyklisk, perioderna återkom år efter år med samma innehåll. Rytmen markerades av årsfesterna. Kalender och årsräkning var underordnat, det var ovanligt att man visste vilken dag man var född eller exakt hur gammal man var.

Folketro och religion

I Sverige var nästan alla kristna. Man går i kyrkan varje söndag, ibland får inte alla plats i kyrkan så barn, pigor och drängar får turas om. Väl inne i kyrkan får kvinnorna sitta på vänster sida och männen på höger. Man sitter sedan i samma bänkrad varje söndag.

Husförhör hålls varje år. Då kommer prästen på besök till gården och man samlar gårdsfolket i ett rum där prästen antecknar om varje person som förhörs. Han förhör varje person på Lilla Katekesen och provar då hur bra man kan läsa och förstå boken. Alla är nervösa inför detta förhör och efter brukar det bli kalas.

Lilla Katekesen skrevs av Martin Luther och översattes till svenska i mitten av 1500-talet. Luther skrev den efter att han märkt att kunskapen om kristendomen var bristfällig ute i byarna i Tyskland. Boken fungerar som en sammanfattning av den kristna tron vars syfte är att vara en grundläggande lärobok. Texterna i katekesen är uppställda som frågor och svar och innehåller budorden, trosbekännelsen, biblisk historia och hustavlan (hustavlan är som en hierarkisk uppställning av samhället).

Här följer de tio budorden med förklaringar från Lilla Katekesen tryckt 1850.

Om du har möjlighet att lära dig dem är det jättebra, men inget krav. Du kommer lära dig några under sommaren. Tänk på att försöka följa budorden i ditt rollspel exempelvis genom att inte svära eller utbrista 'herregud!'.

1. Du skall inga andra gudar hafva för mig.

Vi skola frukta och älska Gud mer än något annat och sätta all tro och lit till honom.

2. Du skall icke missbruka Herrens din Gyds namn; ty Herren skall icke låta honom blifva ostraffad, som Hans namn missbrukar.

Vi skola frukta och älska Gud, så att vi icke brukar Hans namn till onda önskningar, svordom, vidskepelse, lögn och bedrägeri; utan åkalla det i all nöd, bedje, tacke och lofve.

3. Tänk på, att du helgar hvilodagen.

Vi skola frukta och älska Gud, så att vi icke föraktar predikan och Guds ord; utan hålla det heligt, höra det gärna och lära.

4. Du skall hedra din Fader och din Moder, på det dig må väl gå och du må länge lefva på jorden.

Vi skola frukta och älska Gud, så att vi icke föraktar eller förtörnar våra föräldrar och herrar; utan hålla dem i vördnad, tjäna dem, lyd dem, älska dem och hafva dem för ögonen.

5. Du skall icke dräpa.

Vi skola frukta och älska Gud, så att vi icke skada vår nästa till hans lif eller honom emot bryte; utan hjälpe och biträde honom i alla faror och levnadsbehov.

6. Du skall icke göra hor.

Vi skola frukta och älska Gud, så att vi föra ett ärbart och tuktigt lefverne både med ord och gärningar, och att hvar och en älskar och ärar sin maka.

7. Du skall icke stjäla.

Vi skola frukta och älska Gud, så att vi vår nästas penningar och egodelar icke borttage eller med falska waror och sek till oss drage; utan förhjelpe dertill, att hans gods och näring må förkofras och beskyddas.

8. Du skall icke bära falskt vittnesbörd emot din nästa.

Vi skola frukta och älska Gud, så att vi icke beljuga, förråda, baktala eller illa berykta vår nästa; utan vi skola urskulda honom, tänka och tala väl om honom och tyda allt till det bästa.

9. Du skall icke hafva lust till din nästas hus.

Vi skola fruka och älska Gud, så att vi icke listigt stå efter vår nästans arf eller hus, eller under sken af lag och rätt oss det tillägna; utan vi skola vara honom behjälpliga, att han må behålla och besitta.

10. Du skall icke begära din nästas hustru, ej heller hans tjänare eller hans tjänarinna, ej heller hans oxe, ej heller hans åsna, ej heller något hvad honom tillhör.

Vi skola frukta och älska Gud, så att vi icke draga, locke eller tubba ifrån vår nästa hans hustru, tjänstefolk eller boskap; utan förmana och tillhålla dem att förblifva och troget göra hvad deras plikt fodrar.

Förr trodde folk både på den kristna guden och på oknytt (väsen). De underjordiska kallades i Näs för 'småruskan' eller 'vätter'. De var i folktron vänliga men kunde bli sura om de ej respekterades och då åsamka olycka på gården. Man ville därför hålla sig på god ton med dessa. Man trodde även på 'puken' som är en sorts levande varelse som drog välstånd till ens gård men skada hos grannarna. Man kunde tillverka en puke genom att avsvärja sig sin salighet och då få förmåner. Detta sågs inte på med snälla ögon utan misstänktes man ha puken var man hatad och föraktad. Det är oklart hur 'puken' såg ut då den sällan visade sig.

Tips! Någon gång kanske du sitter och läser Lilla Katekesen för att plugga inför ett husförhör. Fundera på hur folktron kan komma till uttryck. Kanske varna småruskan innan du kastar ut diskvattnet? Kanske misstänker du att någon har puken? Tänk dock på att för att följa budorden får du inte baktala eller ljuga om någon.

Högtider

Jämtarna räknades inte som ett särskilt religiöst folk jämfört med andra. De stora kristna helgerna har inte firats särskilt mycket jämfört med andra delar av landet. Julen var den tradition man firade mest medan man knappt firade påsk, pingst eller Kristi himmelsfärd mer än att man gick till kyrkan.

- Dop
Barnet döptes hemma eller kyrkan. Den som hade råd ordnade kalas för släkt och vänner. Man hade inga speciella dopkläder men man svepte barnet i något vitt.
- Konfirmation
Markerade att barnen blivit vuxna och fick därefter klä sig som de vuxna.
- Bröllop
Firades i 1–3 dagar. Bruden var svartklädd med krona eller blomkrans på huvudet. I Näs var kronan ovanligt stor och tung. Vigseln genomfördes i kyrkan eller prästgården. Gäster lämnade presenter till värden som stod för arrangemanget. Brudparet brukade ha två tärnor och marskalkar. Efter vigseln for man hem och bjöd på kaffe, mat och dans.
- Begravning
Den döde kläddes och lades i kistan. Kistan och vägen smyckades med granris. Utbärningen ägde rum dagen före jordfästningen. Det serverades sötsaker så som karameller och mat likt det man åt på julen; korv, sylta, grynost, sötost.
- Namnsdagar och födelsedagar
Namnsdagar firades mer än födelsedagarna genom att exempelvis skicka ett kort eller bjuda på kaffekalas.
- Fettisdagen
Var en viktig dag. Sista dagen före fastan firades med att man åt mycket och fet mat. Det var vanligt att man åt bruna bönor och fläsk. På kvällen brukade det vara bal och barnen hade ledigt från skolan.

- Valborg
Man tände eldar och hade dans och lek för barnen.
- Midsommar
Firades med dans men dock inte runt en midsommarstång då det kom senare. Däremot lövade man bron och strödde björkris på golvet. Man tog även in och pyntade med blommor i huset.
- Slätterkalas
Fest och mat för anställt slätterfolk.

